

De Heraut

VAN DE

Gereformeerde Kerken in Nederland.

Het auteursrecht van den inhoud van dit blad wordt verzekerd overeenkomstig de wet van 28 Juni 1881 (Staatsblad N°. 124).

Zondag 27 December 1891. N°. 731.

Dit blad wordt geregeld des Vrijdags aan de geabonneerden verzonden. Bijdragen van medewerkers, ingezonden stukken en alles wat verder den inhoud van dit blad betreft, te adresseren aan de REDACTIE. Abonnementen en Advertenties aan de ADMINISTRATIE van De Heraut, Amsterdam.
Inzendingen die later dan Donderdag 's namiddags te 12 ure worden ontvangen kunnen voor het nummer van die week niet meer in aanmerking komen.

Abonnementsprijs: franco aan huis, per drie maanden f. 1.20. Alzouderlijks nummers aan het Bureau 10 Cent.
Abonnementen worden aangekocht door alle Boekhandelaars. Postdirecteuren enz. en aan het Bureau te Amsterdam.
Advertentien: van 1. tot 6. regels 80 Cent; voor elken regel meer 15 Cent. Aanvragen en vermelding van liefsdrijven en Verlangingen 10 Cent. per regel.

„Gij hebt mij het lichaam toebereid.”

(KERSTFEEST.)

Daarom, komende in de wereld, zegt hij: Slachtoffer en offerande hebt Gij niet gewild, maar Gij hebt mij het lichaam toebereid.
Hebr. 10: 5.

Ook nu weer roept ons Kerstfeest ons naar het Kindeke in de kribbe van Bethlehem.

Niet als riep de kerk ons op, om eerst in onze verbeelding te doen, als ware Jezus nog niet geboren; en dan ons met onze gedachten naar Bethlehem te verplaatsen, om daar in dien stal bij de herberg de gelukkige jonge maagdelijke te begroeten, die het wonder Kindeke troetelt op haar schoot.

Van zulk spel der verbeelding weten goede Gereformeerde Christenen niets, en ook op het Kerstfeest staat hun hope niet op de aanneming van het Kindeke in de kribbe, maar eeniglijk op hun Koning vol majesteit in de hemelen, die leeft om voor ons te bidden, en de vrucht van zijn offerande op Golgotha voor ons geldend maakt bij den Vader.

Een kind van God begeert de werkelijkheid onder de ogen te zien, en ook geestelijk met zijn ziel in die werkelijkheid in te leven. En die realiteit van den Christus is thans niet meer in Ephraïm's velden, maar is in het heiligdom daarboven, in het paleis der majesteit onzes Gods, waarheen hij opvoert, om zijn kerk te regeren, en van waar hij bij dagen en bij nachten gaven van genade en ontferming aan zijn verlossers toezendt.

Wat we daarentegen wel uit het verleden gedurig voor onzen geest willen brengen, is de heugenis, de gedachtenis, de bezielende herinnering van de daden Gods, van zijn wonderen van oudsher, en van de heilige dingen, die Hij gewrocht heeft, om ook ons de genade te doen toekomen.

En onder die schoone en rijke wonderen onzes Gods behoort dan ook de zeer zeker, al wat met Jezus' ontvangenis en geboorte in verband staat; d. i. al wat tusschen Nazareth en Bethlehem in ligt; straks gevolgd door de vlucht en uitwijking naar Egypte.

Voor deze zalige Kerstherinneringen nu wijst de Schrift zelf ons op het diepe woord van Messias tot den Vader: „Slachtoffer en brandoffer hebt Gij niet gewild, maar Gij hebt mij het lichaam toebereid.”

Laat ons daarom, bij deze éénige gedachte ons bepalend, thans niet van de kribbe en ook niet van de herders en der engelen heirschare spreken, maar wat dieper indringen in die veelzeggende uitspraak van den Christus: „Gij hebt mij het lichaam toebereid.”

Dit woord trekt aanstonds al onze aandacht naar het Kindeke, dat geboren werd, en wel, gelijk dit een kindeke, dat pas ter wereld kwam, het meest voegt, op het lieve, welgeschapen lichaampje, waarin het Kindeke zich aan ons oog vertoont. Bij een volwassen man heeft het geen zin, dat ge in de eerste plaats op zijn lichaam zoudt letten. Dan toch dringt zijn geest als door zijn lichaam heen en spreekt uit zijn gelaatstreken u toe. Maar bij een kindeke in de eerste levensdagen is dit nog volstrekt niet het geval; en die schilders die hun talent beproefden, om in het gelaat van het Kindeke van Bethlehem reeds de uitdrukking van den Heiland der

wereld te leggen, hebben het eenvoudig misvormd.

Zoo is een pasgeboren kindeke niet. In zulk een wicht staart het half gesloten oog nog nauwlijks, maar ziet in elk geval niets. Op het gelaat teekent zich nog geen enkele karaktertrek. Alle vormen zijn nog vol en rond. En wat een kindeke van weinige dagen aannemig voor ons maakt, is niet het reeds doorschemerend type der ziel, maar het schoone en onnoozele van de kleine afmetingen, gevoegd bij de aantrekkelijkheid van het zachte, bijna satijnen vleesch, met zijn nog dooreengemengde tinten. Het is zoo, niet alle jonge wichtjes zijn zoo schoon. Er worden ook kinderkes geboren, die te armelig en te mager ter wereld komen, en deswege veel te alstootend hebben. Maar als ge u afvraagt, wat u tal van malen in een pas geboren wicht zoo geboeid heeft, zeg dan niet, dat dit zat in de trekken van de ziel die ge op het gelaat laast, noch in de spranken van den geest die uit het oog u tegenglinsterden, maar beken dan oprechtelijk, dat hetgeen u boeide, het schoon van het vleesch in zijn mollige vormen was; en, zoo ge God vreest, en in zulk een schepselke zijn kunstgewrocht ziet, dat ge er telkens weer verwonderd over stondt, zoo schoon en zoo aannemig als God de Heere van zulk een kindeke het lichaam bereid had.

En waar ge dan reeds bij een kindeke, in zonde ontvangen en geboren, zoo vaak door den aanblik van wat God de Heere in zulk een schepseltje gewrocht had, tot bewondering en aanbidding wordt gelokt, zou het dan te veel voor u zijn, om, in de herinnering naar Bethlehem's kribbe teruggaande, ook bij dat Kindeke in de kribbe die rijke gedachte van Messias in te denken: „Vader, Gij hebt mij het lichaam toebereid.”

Reeds eeuwen vóór de Messias in het vleesch geboren werd, sprak hij door den psalmist deze woorden uit. Al was toch de Messias op aarde nog niet als „Zoon des menschen” geboren, toch bestond hij reeds van eeuwig. „Eer Abraham was, ben ik”, betuigde hij later aan de Joden van Jeruzalem, en hij voegde er bij: „Abraham heeft zeer verlangd mijnen dag te zien, en hij heeft dien gezien, en is verheugd geworden.” Ook toen reeds verscheen hij, in een vluchtig aangenomen en straks weer verdwijnende menscheleke gestalte aan de patriarchen bij de elkenboschen van Mamre. Ja, zelfs in het hoogepriesterlijk gebed, gaat de Christus nog dieper in het eeuwige terug en smeekt, dat de zijnen zijn heerlijkheid zien mogen, die hij bij den Vader had, *eer de wereld was*. Nooit is dus de kerk zonder haar Middelaar geweest, en zóó als ze, na de verdrijving uit het paradijs, opkwam, besat de kerk haar Messias.

Toen het woord der belofte tot Eva uitging van het zaad der vrouw dat de slang den kop vermorselen zou, was die Middelaar reeds besteld en werkte reeds de van hem uitgaande genade.

Zoo was het dan de Messias zelf, die in geheel de bedeeeling des Ouden Verbonds des Heeren volk in gunste droeg; en, gelijk Jesaja 63 het betuigt, „in al hun benauwdheden was hij berauwd en de Engel des aangezihts, d. i. de Messias, heeft ze behouden.”

Al wat er aan offerande bij Israel besteld was, betekende dus niets dan een door hem zelve aangenomen symbool, om zijn eigen zelfofferande, die komen zou, al te beelden en vooral uit te schaduwen. Dat vleesch van bokken en van stieren was de

voorschaduwing van het vleesch dat eens Gods Zoon zou dragen. En dat God zijn kerk vanouds reeds aan dat eendeloos vergieten van bloed, en altoos weer bloed wende, was alleen maar om de oneindige betekenis van het eigen hartebloed dat Messias, eens vergieten zou, diep, zeer diep in den zin en de gewaarwording van Gods volk in te prenten.

Maar „smarte werd dan ook aan zijnen Heiligen Geest aangedaan”, gelijk in Jesaja 63 geklaagd werd, als de Joden te Jeruzalem aan dat „vleesch van bokken en stieren” hechten gingen, alsof heusch die dierlijke slachtoffers en brandoffers hen reddend konden. En daartegen riep de Christus dan in; en hij deed dit, zoolang hij zelf niet met menscheleke stem kon spreken, door het instrument van zijn bestelde dienstknachten. En zoo nu moet ge ook den 40en Psalm verstaan, waar Messias, wel door het instrument van David, maar toch geheel met toepassing op zichzelf, reeds tien eeuwen vóór de kribbe van Bethlehem roept: „Slacht- of brandoffers zijn niet het wezenlijke waarheen uw begeerte, o, God! zich uitstrekt; de ware offerande kan ik eerst brengen, als Gij mij het lichaam sult hebben toebereid.” Want wel staat er: „Gij hebt mij het lichaam toebereid”, maar dit is altoos zoo in de profetie. Zoo heet het immers ook elders in de Godspraak van Jesaja: „Een kind is ons geboren”, waar bedoeld werd, dat het pas later geboren zou worden. Iets wat u niet vreemd moet voorkomen. Immers een architect die een huis in schets brengt en er u het plan van voorlegt, zal u evenzoo zeggen: „Daar heb ik een deur gemaakt, en hier heb ik een trap aangebracht”, terwijl toch alles nog pas komen moet; alleen omdat zijn plan voor het huis voor hem zoogod als het huis zelf is. En waarom zou de eeuwige God, waar hij uit het verborgen raad zijns wilens, door de profetie, een deel van zijn bestek voor ons ontziet, dan niet evenzoo zeggen mogen: „Ik heb Messias het lichaam toebereid”, ook waar er nog eeuwen verlopen moesten, eer dat lichaam zou worden geboren. En al spreekt het nu van zelf, dat den Messias niet enkel een menscheleke lichaam, maar natuurlijk ook een menscheleke ziel was toebereid, zoo ligt er toch niets vreemds in, dat én in Psalm 40 én in Hebr. 10 zoo met nadruk, en zoo bijna uitsluitend op het lichaam wordt gewezen. Immers juist aan dat lichaam hing de Vleeschwording; in dat lichaam moest de offerande van Golgotha volbracht worden; door dat lichaam alleen was de opstanding mogelijk; zonder dat lichaam zou er geen hemelvaart geweest zijn; kortom, is het niet zoo, gelijk onze Beilijenis zegt, „dat onze zaligheid wel waarlijk hangt aan de waarheid van Jezus' lichaam?”

Nu is het lichaam des menschen op zichzelf reeds het fijnste kunstgewrocht dat onze God in zijn zichtbare schepping heeft voortgebracht. En al is het volkomen waar, dat er in de schepping van de plant en vooral van het dier, allerlei vormen en ledematen gegeven zijn, die zich in het menscheleke lichaam herhalen, toch heeft God de Heere eerst in de schepping van het menscheleke lichaam alle deze vormen en gedachten op het hoogst opgevoerd en in de rijkste eenheid verbonden. Want wel is 's menschen lichaam niet naar Gods beeld geschapen, eenvoudig omdat God een Geest is, en geen lichaam heeft; maar toch is 's menschen lichaam er geheel op aangelegd, om instrument, orgaan en drager van 's menschen ziel te wesen, en in zooverre dus

wel waarlijk op het beeld Gods aangelegd. Wie in onze dagen leeraart, dat de mensch van den oerangoutang afstamt, spreekt dus zeer zeker een deel der waarheid uit; want geheel een reeks van gedachten Gods, die in de schepping van 's menschen lichaam uitgewerkt zijn, lagen reeds als voorgevormd in de schepping der dieren; maar deze Darwinisten verstaan niet, wat het geniale der schoonheid is en doorzien den rijkdom van Gods gedachten niet, zoo ze wenen dat vanzelf uit deze dierlijke vormen zich ooit de pracht en de heerlijkheid van het menscheleke lichaam ontwikkelen kon. En niets is voor de genezing van deze booze dwaling beter, dan dat ge, na eerst het dier in zijn rijke vormenweelde bespied te hebben, u daarna in de gedachten bij Bethlehem's kribbe verplaatst, en daar op dat schoone kindeke Jezus starend, al het afstootende en weerzinwekkende door uw ziel voelt gaan van het enkele beweren, dat zulk een gave Gods aan de wereld in haar oorsprong uit de wereld der oerangoutangs zou zijn.

Neen, al de rijke vormen die reeds in de dierenwereld als voorgevormd lagen, heeft God de Heere als saamgevat en tot hoogere harmonie vereenigd, toen Hij den mensch schiep; en wel zóó schiep, dat Hij eerst uit het stof der aarde het lichaam van Adam bereidde; om daarna eerst in dit toebereide lichaam de ziel in te scheppen. Doch nu gevoelt ge ook, hoe reeds toen, in het paradijs, eigenlijk de toebereiding van het lichaam van den Messias een aanvang nam. En zulk wel in tweeërlei opricht. Voor eerst in zooverre immers ook het lichaam van Jezus geheel naar de gestalte van Adams lichaam geformd zou worden; en zóó zijn moest, omdat alzoó Adams lichaam was. Het was niet een vreemdsoortig, maar *den menschen* lichaam, dat hier zou bereid worden, en voor dat lichaam was de grondvorm eens voor altijd vastgesteld, zoodra de eerste mensch tot aanschijn was geroepen. Maar ook nog in anderen zin kan gezegd, dat reeds in het Paradijs de toebereiding van het lichaam van Christus begon. Het is toch niet waar, wat de Dooperschen steeds beweerden, dat Jezus' lichaam uit nieuw vleesch geschapen was, geheel op dezelfde wijze als eens Adams lichaam. Neen, ons vleesch heeft hij aangenomen. Datzelfde vleesch, dat wij aan ons eigen lichaam dragen; en dat ategader voortgekomen is uit dat éne wondere lichaam, dat God eens voor Adam schiep in het paradijs. Het menscheleke vleesch waarop Maria staarde, toen ze het kindeke Jezus aan haar maagdelijke borst zoogde, was dus vleesch uit dat menscheleke vleesch van het Paradijs herkomstig; en ook in dien zin mag en moet dus beliden, dat reeds in het Paradijs de toebereiding van het lichaam van Jezus een aanvang nam.

Toch is die toebereiding van het lichaam van Jezus voort- en doorgaan in alle de geslachten, die daarna gekomen zijn. Heeft God de Heere, na den zondenvall, door zijn algemeene genade ons menscheleke geslacht, ook lichamelelijk, voor algeheele inzinking bewaard, en toont de vergelijking van den Hottentot met het fijne Oostersche type, hoe machtig die algemeene genade ook op ons lichaam inwerkte, om er een edeler vorm voor in stand te houden; zoo ligt ook in deze algemeene genade één machtige, steeds voortgaande toebereiding van het lichaam van den Messias. Een gestalte als van den Hottentot of Boegines, zou niet gepast hebben bij den Zoon Gods. En zoo heeft God de Heere, de veredeling

van onze gevallen natuur nog verder doortzettend, in Israël zich een eigen volk verkoren, dat door de ziekten en schrikkelijke zonden van de andere volken zoo niet geplaatst, een edeler type van ons menscheleke geslacht vertegenwoordigde. Want al is thans het type van den Jood veelzins misvormd, oorspronkelijk was dit zoo niet, en telkens meldt de Schrift zelf ons van de vrouwen der patriarchen en die na hen kwamen, dat ze „schoon waren van aanzicht”. Word Esther niet boven alle maagden van heel Azië verkoren? Wel was het en bleef het onze *gevallene* natuur, maar een volk als dat van Israël, dat eeuwenlang door de wetten der Levitische reinheid, door sober leven en stille godsvrucht aan zachter zeden gewend was, droeg toch de gevallen natuur op een andere en veel edeler wijze, dan menig volk uit Afrika en Azië. En het is daarom geen toeval, maar een wezenlijke voorbereiding en toebereiding van het lichaam van Jezus, als eindelijk in Maria de nederige dienstmaagd des Heeren gekomen is, aan wie boven alle vrouwen de goddelijke eere te beurt viel, om den Messias te ontvangen en ter wereld te brengen.

Tot dan eindelijk de ure sloeg, waarop Gods raad volkomen in vervulling zou gaan, en nu het diepe mysterie tot werkelijkheid werd, om in Maria's lichaam het „lichaam des Heeren” door den Heiligen Geest te doen ontvangen. Dit nu is een wonder in even volstrekt zinn, als het wonder der eerste schepping van Adams lichaam. Want wel is het lichaam van Jezus toebereid uit het vleesch en bloed van de moedermaagd, zoodat de Zoon Gods wel wezenlijk uit onze gevallen natuur zijn vleesch en bloed aannam, om alzoó in zijn eigen persoon ons eigen menscheleke bloed op Golgotha te vergieten. Maar dit aannemen van ons vleesch en bloed was niet de vrucht van een gewone ontvangenis. Er ontbrak „de wil des mans”, die in het gewone bestel van Godswege voor de ontvangenis van een kind des menschen geëischt is.

Nu ligt er in dit mysterie uiteraard niets dat op zich zelf boven ons besef uitgaat. Immers de wet en regel hoe een kind in den moederschoot ontvangen wordt, is niet uit de natuur, maar uit God. En diezelfde God, die voor deze voorttelling gemeenlijk den gewonen weg bestelde, is natuurlijk even vrij en machtig, om, waar dit Hem goedgevindt, het instrument, d. i. hier den man, op zij te werpen, en rechtstreeks door zijnen Heiligen Geest te doen, wat Hij gemeenlijk doet door de tusschenkomst van den door Hem daarvoor bekwamen man. Maar al is hierin voor het geloof niets raadselachtigs, toch blijft het in zooverre een mysterie, als God hier *onmiddellijk* teweegbrengt, wat Hij anders alleen *middellijk* uitvoert. Hier is dus een wonder, in den meest eigenlijken zin van het woord. Een rechtstreeksche daad Gods, waardoor Hij in Maria's lichaam het lichaam van den Middelaar toebereid. Al gaat het dus door, dat God een *tegelijks* lichaam toebereid, zoodat David in Psalm 139 zong van dat kunstig werk Gods, toen hij als een borduurster in zijn moeders lijf geweven werd, toch geldt dit toebereiden van het lichaam in nog veel hooger zin van het lichaam van Messias. Hier toch was een geheel buitengewone toebereiding. Een intreden van de eigen wondere macht Gods, om in de maagd Maria het embryo, waaruit voor het menscheleke leven de menscheleke natuur van den Messias zou ontkiemen, door zijn almacht een begin te doen nemen. Iets

De martelaren.

LXXIX.

GERARD KOOPMAN.

Hoe donker en droevig de kerker voor de martelaren was, vonden zij daar toch ook hunne vertroosting in de gemeenschap met hunnen Heere, met hunne medegevangenen, met de gemeente en het gezin buiten de gevangenis, die hunner gedachten waren. Dat voorrecht genoot Gerard Koopman, toen hij in 1569, waarschijnlijk te Brussel, om der waarheidwil gevangen zat. Den 4en Februari schreef hij eenen brief aan zijne vrouw, waarin hij van zijn martelaarslijden mocht gewagen.

Zijne rechters waren niemand minder dan de beruchte leden van den Raad der beroerten Vargas en Delrio. Drie uren lang ondervroegen zij hem en dreigden hem met pijnigingen. Toen zij vernamen, dat hij een dienaar van den Heer van Kuilenburg was geweest, staken zij met hem den draak en zeiden: „Dan hebt gij den duivel gediend”. Niet minder bitter waren zij tegen hem gestemd om zijne belijdenis van den Heere.

Opmerkelijk is wat hij verhaalt van zijne overbrenging naar een der vreeslijkste kerkers van Brussel, waar nieuwe martelingen hem wachtten. De Vargas had

hietoe bevel gegeven. „Toen wij daar gekomen waren,” schrijft Koopman, „kon men nergens hem vinden, die de sleutels van de gevangenis had, zoodat zij genoodzaakt waren mij weder naar de gewone gevangenis te brengen, waar ik eene goede kamer had als in mijn eigen huis en goed gezelschap, benevens de benooidigheden om te schrijven en brieven te verzenden, zoo dikwerf mij dit behaagde. Zie hier, hoe wonderbaar God mij vertroost. En al wilde men mij nu van avond naar eenen anderen kerker leiden, blijft het toch altijd eene groote genade van God, dat ik het den vorigen nacht goed gehad heb en het voorrecht had, om u dien brief en nog eenen anderen aan mijn broeder en aan Gerard Koch te zenden.” Wat een taal! Ja, ook zij, die sterven om den naam des Heeren, gewagen tot hun stervensure van de uitredingen des Heeren. Eenigen tijd daarna stierf de martelaar den dood eens misdadigers, alleen omdat hij tegen het pantsdom gesproken en de zuiverheid van het heilig evangelie beliden had. Hij liet een vrouw en kinderen na, „an wie hij echter voor zijn sterven zich ontslagen mocht rekenen, omdat hij verzekerd was van de barmhartigheid Gods voor hen.

MARKUS DE LANNON.

Verraad heeft alle tijden door zijn rol gespeeld onder de gemeente des Heeren. Judas verried den Heere en 's Heeren onderdanen hebben met vele Judassen te doen gehad. Een dater verraden is Markus de Lannoy. Ge-

hoort van Doornik had hij tot zijn 54ste jaar daar gewoond. Toen vestigde hij zich te Antwerpen. Daar hield hij zich verborgen voor zijne vijanden, maar twee wachters, die bij hem het linnen kwamen wassen verrieden hem. Spoedig was hij gevangen man en werd onderzocht door den markgraaf. Deze vroeg hem o. a. of hij met Paschen gebiecht had. Neen was het antwoord. Hebt gij dan de predikatiën en het Avondmaal der Gereformeerden bijgewoond? Ja, zei de Lannoy, ofschoon ik nu in geen twee of drie malen aan het Avondmaal heb aangezet.

Gaarne wilden de rechters uit zijnen mond de namen der medegeloovigen bejagen, maar zelfs de dreiging met de pijnbank kon hem slechts de namen doen noemen van degenen die niet in het land waren. Zelfs de pijnbank, die hem drie weken lang het loopen onmogelijk maakte, ontlokte hem den naam van den predikant van Antwerpen niet. „Zijt gij dan in langen tijd niet ter kerk geweest?” vroeg hem de rechter. „Gedurende twintig of dertig jaren ben ik niet meer dan twee of driemaal in de mis geweest,” was het antwoord, „alleen heb ik vijf mijner kinderen in de Roomsche kerk laten doopen, omdat ik geen gelegenheid had ze elders te laten doopen.” Aan eenen Minderbroeder, die hem vroeg, wie hem zoo moedig maakte om zich zoo lang te laten martelen en staande te houden wat hij gezegd had, antwoordde Markus, dat het Gods Woord was.

Den 7den Juli kwam een andere Minderbroeder, die hem aanreide, dat hij door den markgraaf gezonden was,

om hem bekend te maken, dat hij des anderen dags sterven zou, indien hij niet tot de Roomsche kerk terugkeerde. Maar de martelaar liet zich geen vrees aanjagen. Hij wachtte af, wat de Heere met hem doen zou. En dit bleef hij tegenover anderen, die hem kwelden, volhouden.

Ook schreef hij brieven in den kerker. Bij gebrek aan inkt, gebruikte hij het sap van zwarte kriecken. Daags voor zijnen marteldood schreef hij aan zijne broeders in den Heere o. a. dit schoone woord: „Wij bidden den eeuwigen God ons volstandig te doen blijven tot den laatsten ademtocht van ons leven.”

Daar hij den wensch te kennen gegeven had, dat men hem terugschrijven zoude, deden de geloovigen dit, hem opbeurende en troostende.

Den 5den Augustus 1569 werd De Lannoy levend verbrand op de markt van Antwerpen. Tegelijk met hem stierf denzelfden dood Jan Le Grand, een lakenwever uit Armeniers. Hij was een jonkman van acht en twintig jaren. Omdat hij niet bij de Roomsche kerk had willen zweren, had hij Armeniers verlaten voor Antwerpen. Vóór zijn sterven mocht hij nog eenmaal zijne vrouw en kinderen zien. Hij vermaande ze bij de leer te blijven die hij hun geleerd had en scheidde met de hope des wederziens.

DE GAAY FORTMAN.

wat met heilige kiesheid Gabriël in den naam des Heeren aan Maria zelve in deze voege heeft aangegond: „De Heilige Geest zal over u komen, en de kracht des Allerhoogsten zal u overschaduwen. Daarom dat heilige, dat uit u zal geboren worden, zal Gods Zoon genaamd worden.”

Met heiligen tact heeft Christus' kerk daarom in deze ontvangenis van Maria en de geboorte van haar Kindeke steeds het werk van God Drieëinig aangebeden. Het was de Vader die den Messias het lichaam had toebeleid, reeds van de schepping van Adam af. Het was de Heilige Geest die als de Levensbezieler van al het geschapene ook voor dit lichaam van Messias niet slechts de bezieling des levens schonk, maar er de eerste kiem voor verwerkte. En het was de Zoon Gods, die er zich uit gehoorzaamheid en erbarmen toe leende, om de aldus ontstane menselijke natuur voor zijn persoon aan te nemen, en in dit hem toebeide lichaam uit Maria geboren te worden. Zoo voegt het dan 's Heeren volk, om op het Kerstfeest niet enkel naar die engelen in Ephraïm te luisteren en op die kribbe en die wondelen, te zien, maar om ook met heiligen eerbied op dat Kindeke zelf te staren, gelijk het daar met zijn toebereid menselijk lichaam rust op Maria's schoot.

Dat lichaam van Messias was de voorwaarde, die gesteld was, om onze redding en de vergeving onzer zonden mogelijk te maken. In dat lichaam viel het vleesch te aanschouwen, dat verbroken moest worden, en in de kleur op het gelaat van dat Kindeke speelde de doorschijn van het bloed dat vergoten moest worden, om vrede op aarde te bestellen. Het was dat lichaam van ons vleesch en bloed, dat nu ingedragen is voor den Troon G-d's, om onze natuur Gode voor te stellen in heiligheid. En eindelijk, het is datzelfde lichaam van het Kindeke van Bethlehem, dat nu in nog hooger heerlijkheid schitterend, ons onderpand en waarborg is van de verheerlijking die ook ons lichaam eens door zijn machtsdaad ondergaat.

KUYPER.

1) Over de vraag, hoe deze woorden in Hebr. 5: 10 genomen kunnen zijn uit Psalm 40: 7, geven onze oude commentaren (zoem slechts die van Owen) een volkomen genoegzame oplossing. Wat in den Psalm heet: „Gij hebt mij de ooren doorboord“, strekt om juist daargen uit te drukken, wat de apostel ons ver tolt door te zeggen: „Gij hebt mij het lichaam toebereid.“ Men weet toch, dat de schrijvers van het Nieuwe Testament zeer dikwijls niet letterlijk, maar nitellegend schreuen; en zij hadden hier toe het recht, omdat ze onder dezelfde inspiratie stonden, als die gewerkt had in Psalmisten en Profeten.

„De engel Gabriël van God gezonden.”

En in de zesde maand werd de engel Gabriël van God gezonden naar een stad in Galilea, genaamd Nazareth. Luk. 1: 26.

De bekoring van de lieflijke tafereelen, die het Kerstfeest telkens weer voor onze verbeelding toovort, wordt niet weinig verhoogd door de verschijning van engelen.

Eerst de verschijning van Gabriël aan Zacharias bij het reukaltaar in den tempel te Jeruzalem. Daarna een verschijning van dien zelfden Gabriël te Nazareth aan Maria, de dienstmaagd des Heeren. En dan die engel die de herders in Ephraïm's velden toesprak, straks omringd en omstuw van een menigte des hemelschen heiters, lovende en prijzende God.

En te meer trekt dit de aandacht, omdat zulk een verschijning uit de engelenwereld slechts nu en dan voorkomt. Eerst de cherub in het paradijs; dan aan de patriarchen; daarna eerst weer bij Israëls verlossing uit Egypte; en voorts in heel Israëls historie uitsluitend in die momenten, als, zoo God niet tusschenbeide trad, de eere zijns Naams weg zou zijn.

Geheel natuurlijk is het dus, dat we, waar eindelijk de Messias komende is en komt en licht en opstaat en opvaart ten hemel, zoowel in Bethlehem als op Golgotha, zoo in Jozef's hof als op den Olijfborg die engelenverschijningen weder vinden. En even natuurlijk is het, dat ons ook voor de toekomst nogmaals zulk een reeks van engelenverschijningen wordt aangekondigd, als Christus op de wolken zal wederkomen, en al zijne heilige engelen met hem.

Hiermee is natuurlijk niet gezegd, dat de engelen dien overigen tijd werkloos zijn, en niet op ons inwerken. Dat zou in strijd met de voorstelling der Schrift zijn.

Bedeeld is alleen, dat het tot een engelenverschijning alleen in die machtelijke oogenblikken komt, die voor geheel de toekomst van het Godrijk beslissen.

God schiep zijn engelen niet, om ons bevestiging te schenken voor ons sentimenteel gevoel, en de leer der Roomsche kerk, dat wij onzerzijds tot de engelen zouden kunnen spreken en hun voorbede inroepen, vindt in de Heilige Schrift geen den minsten steun.

Zeker, als er een verschijning van een engel plaats heeft, kan de mensch aan wien deze verschijning te beurt valt, ook tot dien engel spreken en hem iets vertoeken. Maar waar geen verschijning plaats heeft, missen wij elk middel om met de engelen in gemeenschap te treden. Wel hebben zij met ons gemeenschap, maar wij niet met hen.

Toch mag dit er niet toe leiden, gelijk, helaas, bij niet weinigen het geval is, dat ze of niet aan het bestaan van de engelenwereld gelooven, of er zoogoed als niet mee rekenen.

Dat mag niet, wie een discipel van Jezus wil zijn. Van hem, die zelf en bij de verzoeking in de woestijn en in Gethsemani den dienst der engelen niet vermaad heeft. Van hem, die aan Petrus betuigde: „Weet gij niet, dat ik mijnen Vader bidde kan, en Hij zal mij meer dan twaalf legioenen engelen ter hulpe zenden?“ En die ook, wat onszelven betreft, het ons aanzet, dat onze engelen altoos zien het aangezicht van onzen Vader, die in de hemelen is; die in het Onze Vader ons bidden leert, om, als de engelen, onzen God te dienen; en die van den armen Lazarus ons zegt, dat, toen hij stierf, de engelen hem droegen in Abrahams schoot.

Zoo moogt ge dan de engelen niet buiten de wereld van uw geloof sluiten. Immers zij

zijn en blijven »de dienende geesten, die uitgezonden worden om dergenen wil, die de zaligheid betreffen zullen“.

En ge moogt dit te minder omdat wie niet rekent met de goede engelen, ook niet vreest voor de kwade engelen, en dies te gemakkelijker hun prooi wordt, naarmate hij minder den duivel en zijn demonen en de geestelijke boosheden in de lucht, telt.

Neen, tusschen ons en den Troon der genade is niet een eindeloos luchtledig. Alle hemelen zijn overvloedig bevolkt met de tienduizenden en de myriaden van Gods legerscharen. Het is alles leven, alles bezieling, alles goddelijke schoonheid. En als ge bij helderen maneschied opziet naar het firmament met zijn fonkelende sterren, spreken die starren u van een heerschare Gods, die nog boven het firmament is, en die als de starren ontelbaar zijn en nog rijker dan die sterren een goddelijk glans van zich uitstralen.

Noem ze dan serafim, of noem ze cherubijnen, spreek van Gabriël, die voor God staat, of van Michael, die de wagenen des Heeren aanvoert; denk aan den archangel met de laatste bazuin of aan de tronen, overheden en machten, over wie Jezus na zijn hemelvaart de heerschappij aanvaard heeft, van rangen is ons niets aangeduid, de soort-onderscheidingen zijn zwevend voor onzen blik, maar wat geen oogenblik twijfelachtig is, het is die oneindige volheid van heilig creatuurlijk leven, die zich in de engelenwereld tusschen ons en de aanspraakplaats van Gods heiligheid beweegt.

Wat ons met hen vereenigt is derhalve, het loven en aanbieden van den hoogen God; is de gemeenschap van het creatuurlijk leven dat ze met ons deelen; is de heilige dienst dien ze aan Gods uitverkorenen bewijzen; maar is ook de liefde voor Jezus, die aan de engelen met ons gemeen is.

Christus is ons heerlijk Hoofd en tegelijk het Hoofd der engelen. Als Jezus zal geboren worden, komen ze hem aankondigen, en als hij geboren is, jubelen ze, eer wij nog jubelen kunnen, over het geluk, dat God voor ons beschikt heeft.

Waar van alle menschenkind verlaten Jezus voor ons den Satan in de woestijn bestrijdt, zijn zij het die Jezus komen inzien. Als Jezus in Gethsemani onzen vloek inzwelt, en zelfs een Johannes in slaap ligt verzonken, zijn zij het die Jezus steunen in zijn dooddelijken angst. Als hij opstaat uit de dooden zijn zij het die door hun glans de Romeinse wacht verdrijven. En als hij opvaart ten hemel zijn het die nogmaals engelen die het zijn jongeren herinneren, dat deze Jezus wederkomt gelijk hij ten hemel is opgevaren.

Zij die geen verlossing van noode hadden, gaan ons die door Jezus' bloed verlost zijn in dwepende, in heilige liefde voor den Heiland der wereld voor.

Ze prikkelen in ons een heilige jaloeerschheid, als om door hun sterke liefde voor Jezus ons tot liefde voor den Man van smarten te verweken.

Zoo regeeren ze ons ook door de liefde waarmee ze den Middelaar Gods en der menschen aanhangen.

Hij die niet der engelen natuur, maar ons vleesch en bloed aannam, is het eerst, is het meest door engelen in heilige liefde gemind.

Brenge daarom de herdenking van Bethlehem ook die vrucht, dat ze u meer in die wereld der engelen doet inleven; en wacht u voor het geestelijk Darwinisme, om engelien in uw kleine lievelingen te gaan zien.

Zoo zong in de dagen der sentimentaliteit onze dichter Feith het aan voor. Wij menschen waren door de zonde tot den staat der dieren gezonken, en moesten nu verengeld worden.

Zoo mengt men de soorten der wezens, die God elk naar heur eigen aard schiep, door een, en van den worm die in het stof kruip tot op den seraf, die zich voor Gods heilig aangezicht met vleugelen dekt, vormde Feith zich één opklimmende reeks, waarbij de vrome mensch met den engel vereenzelvigd werd.

En het is in dien gedachtegang, dat ook gij u beweegt, als ge uw kleine lievelingen met den naam van engelen toesprekt.

Dat is tegen den heiligen Doop, waarbij gij beleden hebt te gelooven, dat uw kindeke evenals gij in zonde ontvangen en geboren is.

Dat is tegen Gods heilig Woord, dat een kind Gods hooger en niet lager dan een engel stelt.

En ook, het is immers tegen wat gij zelf bij de opvoeding van uw lievelingen ondervindt, die u telkens opnieuw onidekt, wat zaaden van allerlei doornen er ook in het hart van die kleinen verborgen liggen.

Neen, noem ze niet engelen, maar spreek ze van Gods engelen, gelijk ook Jezus van die engelen juist in verband met die kleinen gesproken heeft.

Het is ook zoo ongerijmd.

Bij uw kleine lievelingen ziet ge nog weinig meer dan de aannemelijkheid van het lieve, mollige lichaampje; van de ziel, van den geest in hen, speurt ge nog niets.

En nu is een engel juist enkel geest. Een engel heeft geen lichaam, ook al kan hij tijdelijk in lichamelijke gedaante verschijnen. En nu zult ge een kindeke van vleesch en bloed, op het zien van die lichamelijke aannemelijkheid een engel noemen?

Eer omgekeerd zou dan de naam van engel nog passen; voor een kind Gods, dat alle aantrekkelijkheid in gelaat en lichaamsvorm missende, schier enkel ziel geleek, en een hemelschen geest van zich uitstraalde.

KUYPER.

Amsterdam, 25 Dec. 1891.

Nog altijd gevoelen velen zich door de vrees beklemd, dat elk breken met de kerkelijke inrichting, waarin ze opgroeiende, in zijn diepten zin een verzeuren van de eenheid der kerk, en alzoo zonde voor God is.

Dit is dan ook het hoofdbezwaar, en het eigenlijke bezwaar, dat men keer op keer tegen de Doleantie hoort aanvoeren.

Dit nu verheugt ons.

Immers er ligt aan deze stille vrees der conscientie niettemin een schoone en ware gedachte ten grondslag.

Met de kerk mag men niet spelen, en die loshoofden en vrijgezanten, die in betrekkelijk korten tijd soms vijf, en zesmaal van kerk naar kerk verhuizen, maken allerminst een indruk van ernst en teederheid.

Steeds hebben dan ook onze vaders, en heeft met name Calvijn, tegen dit spelen

met de Kerk gewaarschuwd, en het breken met zijn kerkelijke inrichting, waarin men opgegroeid was, voor zeer ernstige zonde verklaard, zoo men er toe overging uit preutscheid, uit settegeest, of om particuliere reden, en alsoo door een geheel andere beweegreden gedreven werd dan door de zucht om Gode gehoorzaam te zijn en zijn eere te verhoogen.

Maar natuurlijk is hiermee wel het misbruik, maar niet het gebruik van zijn recht tot breken veroordeeld.

Immers Calvijn en de zijnen hebben wel ernstig en doordringend tegen elk ongeoorloofd breken gewaarschuwd, maar actieven hebben ze gebroken.

Ze zijn tot reformatie overgegaan.

Ze zijn als reformatoren opgestaan.

Ze hebben dus feitelijk, en in hun eigen voorbeeld, getoond, dat breken, niet slechts geoorloofd, maar soms zelfs geboden, plichtmatig en noodzakelijk kan zijn, zoodat men zondigde met niet te durven breken.

En ze hebben deze hun daad van breking niet vergoelikt, als iets waartoe ze in overijling overgingen; maar verdedigd en bepleit uit Gods Woord; tevens zich zeer ernstig keerende tot die velen, die onder een beroep op de eenheid der kerk zich aan deze noodzakelijke daad van breking onttrokken.

Men stelt zich dus metterdaad kinderachtig aan, zoo men, gelijk vele Synodalen dit gewoon zijn, uit Calvijn of uit andere Gereformeerde theologen, breede citaten afschrijft, waarin ze zich verklaarden tegen elk seculair en ongeoorloofd breken met zijn kerk; en daarbij verwijgt, hoe deze zelfde mannen en zelden met hun kerk braken waarin ze gedoopt waren, en anderen in hoogen ernst bestraffen, omdat ze den zedelijke moed tot zulk een stap baken te missen.

Wie kloek en manlijk, of zeg liever, eerlijk hierin wil te werk gaan, moet dan ook leel anders handelen.

Hij moet aan Calvijn en de zijnen vragen: In welke gevallen ze breken met zijn kerkelijke inrichting wel en in welke gevallen ze dit niet geoorloofd achten.

Of wil men, sterker nog: In welke gevallen ze breken met zijn kerkelijke inrichting zonde noemen, en in welke gevallen het b. i. door God geboden was.

Eerst als men zoo de vraag stelt, gaat men te werk als een ernstig man, wien het om waarheid, en niet om schijn te doen is.

Als resultaat nu van dit onderzoek zal men bij Calvijn en de zijnen altoos dezen vasten regel vinden, dat wie breekt om wat in de personen mishaget, zonde doet; maar dat wie breekt om wat in de kerkelijke inrichting tegen Gods Woord strijdt, een plicht volbrengt door God hem opgelegd.

Ge moogt niet met uw kerkelijke inrichting breken, omdat er allerlei personen in zijn opgenomen, die hetzij in de leer, hetzij in hun wandel u terecht mishagen.

Dus geen Labadisme, dat onder welken vorm ook, er altijd op uit is, om de kerk te verwerpen ter oorzaak van den misheiligen wandel van ziele later leden.

Wel is de tucht eisch, en gaat het niet aan de tucht eenvoudig te verwerpen; maar wie een kerk van enkel heiligen wil, of een kerk verwerpt, omdat er die en die toe behoort, wiens leven aanstoet geeft, gaat uit van een inbeelding van eigen heiligheid, ziet uit de hoogte op zijn broeder neer, en miskent den plicht der duldende, dragende en zoekende barmhartigheid.

Een evenmin duldde Calvijn een breken met de kerk, omdat door dezen of genen predikant soms dingen gezegd worden, of door een lid der kerk dingen beleeden worden, die niet in alle opzichten stipt en strikt conform de waarheid van Gods Woord zijn.

Leden die in allerlei dwaling verkeeren, zullen er altoos in elke kerk zijn; vooral onder de jongere op wie de kerk nog niet genoegzaam vormenden invloed kon oefenen.

En ook of er al een predikant is, die in enkele bijkomstige stukken niet zuiverlijk de volle waarheid predikt, mag voor u geen oorzaak zijn om hem of om de kerk te verwerpen, zoolang hij de hoofd- en grondstukken der belijdenis maar getrouwelijk predikt.

Er zij geen ketterijacht, geen zucht om iemand in een woord te vangen, mits de gemeente maar haar plicht doe, om tegen elke afwijking te protesteeren, en de dolenden in liefde te vermanen.

En nog veel minder is breken met uw kerkelijke inrichting geoorloofd uit ontvredenheid met eenig kerkelijk besluit, of uit bitterheid over een ongelukkig dat ge kreeg, waar ge meendet in uw recht te staan.

Al wat hoog-wil zijn, of uit inbeelding voortkomt, of de liefde verzaakt, en uit het vleesch is, kan nooit wettig en geoorloofd motief zijn, om met uw kerkelijke inrichting te breken.

Maar wel is zulk breken geoorloofd en van Gods wege geboden, zoodra de kerkelijke inrichting als zoodanig in strijd met Gods Woord geraakte, en uw pogen om haar naar Gods Woord terug te leiden, faalde.

Nu toont zich die kerkelijke inrichting in den Dienst des Woords en der Sacramenten, beide beheerscht door de kerkregering.

En zoodra dus het feit niet langer te loochenen valt, dat de Dienst des Woords tegen de waarheid wordt gebruikt, en de bediening der Sacramenten niet heilig wordt geboden; en de kerkregering in stede van hiertegen te ijveren, dat dult, vergoelikt en verdedigt, is breken plicht geworden, en wordt blijven zonde.

Iets waarbij het natuurlijk niet de vraag is, of er door de slapheid en het gedoogen der kerkregering nog in tal van plaatsen wel een goede Dienst des Woords is, maar alleen of de Dienst des Woords en der Sacramenten, gelijk deze door de kerkregering is ingericht en van haar uitgaat,

dis in zijn geheele uitgestrektheid, beantwoordt aan den eisch van Gods Woord.

En zoodra nu blijkt, dat uw kerkelijke inrichting in tal van plaatsen en op tal van kansels den Dienst des Woords tegen de Waarheid misbruiken laat, en de bediening der Sacramenten in tal van plaatsen laat ontheiligen, is het voor u uitgemaakt en beslist, dat ge met die kerkelijke inrichting geen verdere gemeenschap moogt oefenen; dat ge met haar moet breken; en dat ge, zoo ge dit niet doet, uw vrede liever toont te hebben dan de eere Gods.

Is dit nu de vaste regel, dien ge steeds bij Calvijn en de zijnen vinden zult, dan is het hiermee ook uitgemaakt, dat ge als goede Calvinisten niet onder de kerkelijke inrichting van de Haagsche Synode moogt blijven.

Iets wat terstond een ieder gevoelt, zoo men hem slechts afvraagt: Geloof gij heusch, dat Calvijn naast mannen als Laurillard, Ternooy Apèl en Berlage in één kerkeraad zou zijn gaan zitten?

En toch, dat is het wat de heeren Gezelschap, Deetman, Lutge e. a. doen, en dat is hun zonde.

Of wat dunkt u? Calvijn, die om een verkeerde voorstelling van het stuk der Drieëenheid Servet uitwierp, zou broederlijk als collega zijn gaan zitten naast mannen, die zelfs den Christus Gods loochenen en alle autoriteit verwerpen van zijn Woord?

De tabellen der Volkstelling, die dezer dagen publiek zijn gemaakt, geven voor elke gemeente, en ook voor elke provincie saamgeteld, het aantal aan van hen, die eenzijdig zich als „Christelijke Gereformeerde“ opgeven, en anderzijds geboekt zijn als „Nederlandsch Gereformeerde“.

Natuurlijk ontbrekt ons de plaatsruimte, om deze tabel voor alle gemeenten afzonderlijk te geven, maar de verzamelaar voor de provincien is belangrijk genoeg, om hem onder de oogen van onze lezers te brengen.

Deze tabel is als volgt; waarbij wij gemakshalve de mannen en vrouwen saamtelden.

	Christel. Gereformeerde.	Nederd. Gereformeerde.
Noord-Brab.	m. 3368 v. 3285 6653	m. 1873 v. 1864 3737
Gelderland.	m. 4559 v. 4503 9122	m. 9468 v. 8841 18309
Zuid-Holl.	m. 16608 v. 18463 35071	m. 25132 v. 25923 51054
Noord-Holl.	m. 8889 v. 10036 18925	m. 18237 v. 20025 38262
Zeeland.	m. 6795 v. 6857 13652	m. 4245 v. 4222 8467
Utrecht.	m. 2094 v. 2288 4382	m. 6443 v. 6700 13143
Friesland.	m. 14593 v. 15056 29649	m. 14133 v. 14699 29832
Overijsel.	m. 8889 v. 8938 17827	m. 4325 v. 3984 8309
Groningen.	m. 19080 v. 20769 38849	m. 4554 v. 4702 9256
Drente.	m. 7691 v. 7625 15316	m. 361 v. 548 1109
Limburg.	m. 13 v. 1 14	m. 64 v. 10 74
Totaal.	189251	181012

Na de vereeniging zal het aantal in de onderscheidene provincien dus als volgt wezen:

Noord-Brabant	6,653 + 3,737 = 10,390
Gelderland	9,122 + 18,309 = 27,431
Zuid-Holland	35,071 + 51,054 = 86,125
Noord-Holland	18,925 + 38,262 = 57,187
Zeeland	13,652 + 8,467 = 22,119
Utrecht	4,382 + 13,143 = 17,525
Friesland	29,649 + 29,132 = 58,781
Overijsel	17,618 + 8,309 = 25,927
Drente	15,316 + 1,109 = 16,425
Groningen	38,849 + 9,416 = 48,265
Limburg	14 + 74 = 88

Voor de evenredige verhouding blijkt hier tevens uit, dat de Christelijke Gereformeerden sterker in het cijfer zijn voor wat aangaat de provincien Noord-Brabant, Zeeland, Overijsel, Drente en Groningen; dat omgekeerd de Nederlandsch Gereformeerden een grooter aantal aanwijken in de provincien Gelderland, Zuid-Holland, Noord-Holland, Utrecht en Limburg; terwijl in Friesland de getallen ongeveer tegen elkaar opwegen.

Terwijl eindelijk wat de kunne aangaat, meer mannen bij deze gezamenlijke kerken staan aangegeven voor Noord-Brabant, Gelderland, Overijsel, Drente en Limburg, terwijl meer vrouwen bij haar voorkomen in Zuid-Holland, Noord-Holland, Zeeland, Utrecht, Friesland en Drente; een verschil dat zich gereedelijk verklaart uit de dienstboden die uit de ééne provincie naar de andere trekken.

Opmerkelijk is het hierbij, dat de actie van 1834 blijkbaar haar sterkste kracht in het Noorden van ons land ontwikkeld heeft, terwijl de actie van 1886 meer doorwerkte in het midden des lands.

Dat Noord-Brabant en Limburg zoo klein cijfer opleveren, behoeft geen nadere verklaring. Deze provincien zijn bijna geheel Roomsche. Maar wel trekt het de aandacht, dat Noord-Holland, na aftrek van de 32000 voor Amsterdam, slechts 25000 voor de geheele overige provincie geeft; iets wat zijn verklaring vindt in het droeve feit, dat Holland boven het IJ door het Modernisme in zoo rampzaligen toestand is gebracht.

Ten overvloee is zij hierbij met het oog op bovenstaande cijfers nog herhaald, dat onder deze cijfers niet begrepen zijn de enkele oud-Gereformeerde kerken en daaraan verwante groepen; en dat het getal van de Doleerenden daarom feitelijk hooger is, dan het hier uitkomt, 1°, omdat onderscheidene hoofden van gezinnen gewelger hebben leden van hun gezin, die met de Doleantie

meegaan, als zoodanig te boeken; en 2°, omdat er, gelijk tijdens de volkstelling plaats greep, is aangehouden, door de invullers, en soms nog wel door hooger, pressie is uitgeoefend.

Het was op dien grond, dat we meenden veiliglijk nu reeds de vrucht der beide acties, in 1834 en 1886, op een getal van 400,000 te mogen schatten, d. i. op ongeveer één tiende van heel het land.

Zoodra deze nu kerkelijk vereenigd zijn, is zeer stellig reeds het grooter deel van de Calvinisten in ons land, weer als vando, kerkelijk georganiseerd op dezelfde geloofsbelijdenis en kerkelijk levend naar dezelfde kerkenordening als onze vaders.

Wat nu nog achterbleef kan het op den duur toch in het Modern en Groningsch gezelschap onder de Synode van Den Haag niet uithouden.

Vroeg of laat moeten deze achtergeblevenen toch weer den strijd voor hun beginsel opnemen, en indien ze daartoe machting genoeg blijken, alzoo op een derden exodus van onder de Synodale hiërarchie aansturen.

Of blijkt men daartoe onmachtig, en benemen de predikanten zich zelden door antinomiaansche kerkelijke politiek hiertoe de zedelijke veerkracht, dan gaan de leden vroeg of laat toch één voor één uit.

Als zeer kleine minderheid onder de breede schare van Modernen, Groningers en Ethischen, kan geen groep Calvinisten het duurzaam uithouden.

Onder redactie van Prof. Doedes van Utrecht wordt sinds jaren eene bibliotheek van vertaalde werken over godgeleerde onderwerpen uitgegeven, en het is vooral door deze bibliotheek, dat de Deutsche „Vermittlungstheologie“ hier geïmporteerd is.

Daar de meeste werken van deze bibliotheek uit het Duitsch vertaald zijn, maakte het een pijnlijken indruk, dat de vertaling zelfs van een Duitsch werk voor onze meeste theologen nog noodig was.

Dit nu geldt niet van het pas verschenen werk van Prof. Cheyne: *Jeremia in de tijt van zijn tijd*, vertaald onder het goede toezicht van Prof. Wildeboer van Groningen.

Tegen dit werk echter hebben we een andere bedenking.

Prof. Cheyne namelijk bespreekt in zijn levensbeeld van Jeremia ook de vijf boeken van Mozes, en aluit zich bijna geheel aan bij de meening van de Moderne critici, dat deze boeken niet van Mozes zijn en pas dagteekenen, wat Deuteronomium betreft, uit den tijd van koning Josia.

Hij zegt toch op blz. 91:

„De beschouwing gehuldigd (waarschijnlijk althans) in a Kon. XXII en neergelegd in a Kron. XXXIV, dat het „boek der thora“ den leider van den uittocht tot schrijver had, kan uit een critisch oogpunt niet worden gehandhaafd.“

Een oordeel, dat dan gesteld wordt met de opmerkingen, dat de „Deuteronomist“, zoodaals Prof. Cheyne „gemakshalve den schrijver of de gezamenlijke schrijvers van Deuteronomium“ noemt:

1°, documenten uit later tijd gebruikt heeft; 2°, zinspeelt op latere toestanden; en 3°, denkbeelden uitsprekt voor het Israël, dat pas uit Egypte kwam, veel te hoog.

Zoo ziet men dus, en dat is het pijnlijke van deze historie, dat een bibliotheek onder de redactie van Prof. Doedes zich er thans reeds toe leent, om die geheele onderstebovenkeering van het Oude Testament aan te bevelen, die door Kuenen en Wellhausen in zwang is gebracht.

Men versta ons wel.

We achten geen oogenblik, dat het iets aan de waardij der Heilige Schrift tekort zou doen, bijaldien bleek, dat de geschiedenis van den uittocht en wat daarop volgde niet door Mozes zelve, maar pas in later tijd aldus werd te boek gesteld.

Maar het bezwaar ligt hierin, dat in Deuteronomium als door Mozes zelf gesproken allerlei verhalen en mededeelingen en denkbeelden voorkomen, die men thans zegt, dat Mozes niet op zijn lippen kon nemen.

En dit nu brengt er ook deze mannen toe, om te zeggen: Er staat wel in Deuteronomium dat Mozes zoo sprak, maar dit is onwaar. Hij sprak zoo niet.

En dit nu is met het karakter der Heilige Schrift onverenigbaar.

De Heilige Geest onderwijst ons niet door leugenachtige voorstelling.

Zelfs hierover is men echter te Utrecht thans heen.

Utrecht heeft voor Leiden het hoofd gebogen, en Groningen gaat hierin nog verder. Herinnert men zich nu, hoe Van Oosterzee en Doedes indertijd optraden, om juist de voortwoeking van de Leidsche denkbeelden tegen te staan, dan moet helaas geconstateerd, dat de strijd van deze mannen eindigt met een droeve nederlaag.

Niet omdat ze het niet anders bedoeld hebben, maar omdat aan hun standpunt het principieele ontbrak.

De ook nu weer verschenen *Unie-Almanak* doet alle eer aan de uitgevers, de heeren Koebrugge en De Zeeuw te Dordrecht.

Ook het kaartje van Nederland is keurig uitgevoerd en wijst zeer duidelijk aan, in welke gemeenten scholen met den Bijbel nu reeds gevestigd zijn; maar ook in welke deelen van ons land nog altoos de openbare school alleen staat.

Voor al het geheel orthodoxe Zuid-Beveland maakt hierbij een droeve figuur, en de schoolraad zal, met deze kaart voor zich, vanzelf het terrein ontdekken, waarop zijn werkzaamheid zich wel in de eerste plaats richten mag.

Ook de velen is nauw voor de vrien een groot ge

Eenigszins het mengewe nging aan, ove hetsche geschied worden. vraag, omdat nis nog al t brave, vrome terwil ze een wolke der ge plan van Heb Maar juist leed, dat Pi plaats van d aan te grijpe spiegeling ge dernatuurlijke eindigt met

Op deze wij gelijk zij het in eene school n voudige, natuu wezen kan, of onderricht, ook

Iets wat d geadstrueerd v

De gesenlij worden uitgewi het onheilge n Niet omdat al heilig worden n moet de geheel en begenadigd. Zoo is Israel De oorspronkel ijk, de familie kingen der vo het menschedom moet Israellit. Israellitische m den apostel P wezen, dat nu is afgedaan. N den tijdelijken eenenige kerr geschiedenis n leert Israëls g ook de eigen g als een heilige het Koninkrijk geschiedenis.